

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ"

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до самостійної роботи з навчальної дисципліни
"Цивільний захист"
для студентів очної форми навчання
гуманітарного напрямку

Харків 2018

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
"ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ"

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до самостійної роботи з навчальної дисципліни
"Цивільний захист"
для студентів очної форми навчання
гуманітарного напрямку

Затверджено
редакційно-видавничою радою
університету,
протокол № 2 від 24.05.2018 р.

Харків
НТУ «ХП»
2018

Методичні вказівки до самостійної роботи з навчальної дисципліни «Цивільний захист» для студентів очної форми навчання гуманітарного напрямку / уклад. О.В. Толстоусова, Н.Є. Твердохлебова – Х. : НТУ «ХП», 2018. – 20 с.

Укладачі: О.В. Толстоусова, Н.Є. Твердохлебова

Рецензент: Є.О. Семенов

Кафедра охорони праці та навколишнього середовища

ВСТУП

Дані методичні вказівки встановлюють обсяг та основний зміст щодо самостійного опрацювання і виконання програми «Цивільний захист» студентами очної форми навчання.

Знання основних питань з даної дисципліни є необхідними для спеціаліста у будь-якій галузі виробництва.

Метою вивчення дисципліни «Цивільний захист» (ЦЗ) є засвоєння студентами новітніх теорій, методів і технологій з прогнозування надзвичайних ситуацій (НС), побудови моделей їхнього розвитку, обґрунтування комплексу заходів, спрямованих на відвернення НС, визначення рівня ризику та захисту персоналу, населення, матеріальних та культурних цінностей в умовах НС, локалізації та ліквідації їхніх наслідків.

Компетентності – здатність застосовувати сучасні методи дослідження і аналізу ризиків, загроз і небезпек при надзвичайних ситуаціях; впроваджувати організаційні та технічні заходи з метою запобігання наслідків при надзвичайних ситуаціях; здатність застосовувати сучасні методи дослідження і аналізу ризиків, загроз і небезпек на об'єктах економіки; впроваджувати організаційні та технічні заходи з метою поліпшення безпеки праці.

Результати навчання – знання методів та технологій прогнозування надзвичайних ситуацій, побудови моделей їхнього розвитку; вміння визначати рівень ризику та обґрунтовувати комплекс заходів, спрямованих на відведення надзвичайних ситуацій; реалізувати комплекс організаційних заходів щодо

запобігання і мінімізації наслідків НС, вміння організувати захист персоналу в умовах НС, локалізації та ліквідації їхніх наслідків; вміння застосовувати системний аналіз у вирішенні задач професійної безпеки відповідної галузі; вміння управляти діями щодо запобігання виникненню аварій на виробництві; ефективно застосовувати сучасні інформаційні технології у менеджменті захисту від аварій та катастроф.

Згідно робочої програми навчальної дисципліни «Цивільний захист» на опрацювання питань для самостійної роботи відводиться 44 години. Форма звітності – реферат.

Порядок виконання СРС. Тему реферату студенти узгоджують з викладачем з дисципліни «Цивільний захист» на початку семестру (див. розділ 3). Написання реферату здійснюється студентом протягом семестру в процесі самостійного вивчення тем та питань, які не викладаються на лекційних і практичних заняттях за вимогами (див. розділ 4). Термін здачі реферату – на заліковому тижні.

Форма підсумкового контролю знань з навчальної дисципліни «Цивільний захист» – диференційований залік.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Правовою основою цивільного захисту є Конституція України, Кодекс Цивільного захисту України, інші закони України, а також акти Президента України та Кабінету Міністрів України.

Цивільний захист – це функція держави, спрямована на захист населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій шляхом запобігання таким ситуаціям, ліквідації їх наслідків і надання допомоги постраждалим у мирний час та в особливий період.

Надзвичайна ситуація– обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності.

Техногенна безпека - відсутність ризику виникнення аварій та/або катастроф на потенційно небезпечних об'єктах, а також у суб'єктів господарювання, що можуть створити реальну загрозу їх виникнення.

Техногенна безпека характеризує стан захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного характеру. Забезпечення техногенної безпеки є особливою (специфічною) функцією захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій.

2. САМОСТІЙНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ТЕОРЕТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ З ДИСЦИПЛІНИ «ЦИВІЛЬНИЙ ЗАХИСТ»

Тема 1. Суб'єкти реалізації державної політики в сфері ЦЗ.

1. Структура ЄДС ЦЗ України та її завдання. Функціональні підсистеми ЄДС ЦЗ.

2. Нормативно-методичні документи із створення і управління діяльністю спеціалізованих служб та (або) функціональних підсистем Єдиної державної системи цивільного захисту в залежності від профільного напрямку ВНЗ.

3. Принципи реалізації ЦЗ в Україні. Державний нагляд (контроль у сфері ЦЗ).

4. Склад та завдання сил цивільного захисту. Аварійно-рятувальні служби ЦЗ. Оперативно-рятувальна служба ЦЗ. Оперативний склад пункту управління у НС.

5. Структура та завдання служби медицини катастроф.

6. Права та обов'язки суб'єктів господарювання у сфері ЦЗ.

Тема 2. Попередження надзвичайних (аварійних) ситуацій.

1. НС, причини виникнення та складові системи їх моніторингу. Галузевий моніторинг за станом безпеки у відповідній сфері відповідальності центральних органів виконавчої влади. Найменування та визначення основних показників джерел природних НС та номенклатура, позначення, розмірність і порядок визначення параметрів уражаючих чинників джерел техногенних НС, які контролюються і підлягають прогнозуванню.

2. Територіальний моніторинг за об'єктами, ресурсами, процесами і системами захисту та ліквідації НС, стану впровадження превентивних заходів

щодо зменшення їхніх масштабів. Мережа спостереження і лабораторного контролю. Урядова інформаційно-аналітична система з НС, збирання, оброблення, передавання та збереження моніторингової інформації.

Тема 3. Прогнозування небезпечного впливу надзвичайних (аварійних) ситуацій.

1.Визначення комплексу заходів захисту персоналу і матеріальних цінностей СГ у разі виникнення аварії на радіаційно- чи хімічно небезпечному об'єкті.

2.Протирадіаційний захист (термінові, невідкладні, довгострокові контрзаходи) в умовах радіаційної аварії, критерії для прийняття рішення щодо їхнього запровадження. Типові режими радіаційного захисту і функціонування СГ в умовах радіоактивного забруднення місцевості.

3.Планування заходів із запобігання поширенню інфекційних захворювань з первинного осередку.

Тема 4. Заходи захисту населення у НС.

1.Порядок накопичення, зберігання і видачі засобів індивідуального захисту на об'єктах.

2.Інформація та оповіщення населення.

3.Особливості захисту та евакуації населення в зонах збройного конфлікту.

4. Особливості захисту та евакуації населення в особливих умовах.

Тема 5. Забезпечення заходів і дій в межах єдиної системи цивільного захисту.

1. Шляхи і способи підвищення стійкості роботи промислових об'єктів. Підвищення стійкості виробничих будівель і споруд, комунально-енергетичних і технологічних мереж. Підвищення протипожежної стійкості. Обмеження ураження від вторинних факторів при аваріях. Підготовка до відновлення виробництва. Резервування матеріальних та фінансових ресурсів.

2. Організація і проведення досліджень з оцінки стійкості об'єкта в НС (межа стійкості, найбільш уразливі його елементи, характер і ступень руйнувань і ушкоджень, можливі збитки, межа доцільного підвищення стійкості).

3. Забезпечення надійного захисту та життєзабезпечення виробничого персоналу на СГ.

Тема 6. Спеціальна функція у сфері цивільного захисту.

1. Порядок створення і використання матеріальних резервів для запобігання і ліквідації НС.

2. Організація роботи щодо проведення нагляду та здійснення контролю за обстановкою на ПНО, що входять до складу галузі, включаючи прилеглу до них територію.

3. ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Характеристика правової основи системи Цивільного захисту країни.
2. Система державного управління у сфері Цивільного захисту.
3. Структура ЄДС ЦЗ України та її завдання. Функціональні підсистеми ЄДС ЦЗ.
4. Склад та завдання сил цивільного захисту. Аварійно-рятувальні служби.
5. Планування, підготовка та проведення навчально-практичних заходів з Цивільного захисту.
6. Організація системи Цивільного захисту на об'єкті економіки.
7. Права та обов'язки суб'єктів господарювання у сфері ЦЗ.
8. Структура та завдання служби медицини катастроф.
9. Управління НС на об'єктах економіки. Плануючі документи з питань ЦЗ на об'єктах економіки.
10. Принципи реалізації ЦЗ в Україні. Державний нагляд (контроль у сфері ЦЗ).
11. Концепція захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій.
12. Забезпечення надійного захисту та життєзабезпечення персоналу на суб'єктах господарювання.
13. Основні заходи і засоби захисту населення і територій у надзвичайних ситуаціях.
14. Причини виникнення НС та складові системи їх моніторингу.
15. Галузевий моніторинг за станом безпеки у відповідній сфері відповідальності центральних органів виконавчої влади.
16. Територіальний моніторинг за об'єктами, ресурсами, процесами і системами захисту та ліквідації НС, стану впровадження превентивних заходів щодо зменшення їхніх масштабів.
17. Характеристика зон радіоактивного зараження. Визначення

параметрів зон забруднення радіоактивними речовинами.

18. Характеристика зон хімічного зараження. Визначення параметрів зон забруднення небезпечними хімічними речовинами.

19. Характеристика зон бактеріологічного зараження. Заходи захисту в зонах бактеріологічного ураження.

20. Захист населення в зонах забруднення радіоактивними речовинами в НС.

21. Захист населення в зонах забруднення небезпечними хімічними речовинами в НС.

22. Превентивні заходи щодо зниження масштабів техногенних аварій на суб'єктах господарювання.

23. Надзвичайні ситуації природного характеру, захист населення від стихійних лих.

24. Надзвичайні ситуації техногенного характеру, захист населення при хімічному ураженні.

25. Надзвичайні ситуації техногенного характеру, захист населення при аваріях на об'єктах економіки.

26. Надзвичайні ситуації техногенного характеру. Дії населення при пожежах.

27. Надзвичайні ситуації соціального характеру. Дії заручників у випадку терористичного нападу.

28. Інформація та оповіщення населення у НС.

29. Застосування індивідуальних засобів захисту населення у надзвичайних ситуаціях.

30. Застосування медичних та найпростіших засобів індивідуального захисту населення в надзвичайних ситуаціях.

31. Характеристика колективних засобів захисту населення. Правила користування сховищами.

32. Особливості захисту та евакуації населення в особливих умовах.

33. Планування, організація та здійснення евакуаційних заходів працівників та майна суб'єкту господарювання.
34. Інженерний захист та його характеристика.
35. Медичний захист населення та його характеристика.
36. Організація першої долікарняної допомоги постраждалим при пожежах у надзвичайних ситуаціях.
37. Само- і взаємодопомога при травмах та ураженнях у надзвичайних ситуаціях на об'єктах економіки.
38. Основи проведення рятувних та інших невідкладних робіт (РІНР) у надзвичайних ситуаціях.
39. Ліквідація наслідків пожеж.
40. Сили та засоби, які залучаються для проведення рятувних та інших невідкладних робіт (РІНР) при гасінні пожеж та порятунку людей з завалів та палаючих будинків.
41. Шляхи і способи підвищення стійкості роботи об'єкту господарювання (ОГ).
42. Організація і проведення досліджень з оцінки стійкості об'єкта в НС.
43. Навчання персоналу з питань цивільного захисту у випадку надзвичайних ситуацій.
44. Підготовка населення з питань цивільного захисту у випадку надзвичайних ситуацій.
45. Планування заходів цивільного захисту у випадку надзвичайних ситуацій на підприємстві.
46. Надання психологічної допомоги постраждалому населенню внаслідок надзвичайної ситуації.
47. Гуманітарна допомога у випадках НС. Форми організації гуманітарної допомоги.
48. Послуги та матеріальні ресурси у рамках гуманітарної допомоги, що надаються у вигляді благодійності.

4. ВИМОГИ ДО НАПИСАННЯ РЕФЕРАТУ

Реферат виконується на аркуші формату А4 шрифтом Times New Roman, розмір 14 пт, міжрядковий інтервал - 1,5. Поля: ліве – 30мм, праве-15мм, верхнє, нижнє – 20мм. Вирівнювання тексту – за шириною.

Структура реферату містить такі елементи:

титульна сторінка; зміст (план); вступ; основна частина (розділи, підрозділи, пункти, підпункти); висновки; список використаних джерел; додатки.

Приклад оформлення *титульного аркуша* наведено в *додатку А*.

Зміст включає в себе всі назви складових частин реферату: вступ, найменування розділів, підрозділів і пунктів (при необхідності) основної частини, висновки, список використаних джерел. Приклад оформлення *змісту* наведено в *додатку Б*. За змістом реферат може бути аналітичним оглядом визначених проблемних питань, їх сучасного стану. Зміст реферату має відповідати темі, меті і завданням, послідовно розкривати всі передбачені планом питання, обґрунтувати, пояснити основні положення, підкріплюючи їх конкретними прикладами, фактами, використовуючи законодавчу базу, нормативно-правові документи з ЦЗ.

Вступ містить актуальність обраної теми, стан дослідження наукової проблеми, мету і завдання реферату.

Текст реферату повинен відображати основний зміст теми, включаючи такі аспекти, як об'єкт (предмет), мета, методи, результати дослідження.

При написанні реферату по тексту необхідно вказувати посилання на джерела інформації в квадратних дужках.

У висновках надається оцінка ступеня досягнення мети і виконання завдань даної роботи. Загальний обсяг реферату - 15–20 сторінок.

Додаток А

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ХАРКІВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ»**

Кафедра «Охорона праці та навколишнього середовища»

Реферат

з навчальної дисципліни “Цивільний захист”

НАЗВА ТЕМИ

Виконав:

студент __ курсу __ групи
_____ факультету
ПІБ студента

Перевірив:

ПІБ викладача

Харків 20__

Додаток Б

ЗМІСТ

ВСТУП

Розділ 1. Назва розділу.....

1.1. (Назва підрозділу).....

1.2. (Назва підрозділу).....

Розділ 2. Назва розділу.....

2.1. (Назва підрозділу).....

2.2. (Назва підрозділу).....

ВИСНОВКИ.....

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Кодекс Цивільного захисту України. ВРУ від 02.10.2012 №5403-VI.
2. Цивільна оборона: навч. посіб. Кулаков М.А., Ляпун В.О., та ін. – Харків: Факт, 2008 – 312 с.
3. Цивільний захист: навчальний посібник / Бахарева Г.Ю., Твердохлєбова Н.Є., Любченко І.М., Гуренко І.В. та ін. – Х.: НТУ «ХП», 2015. – 115 с.
4. Стеблюк М.І. Цивільна оборона та цивільний захист: Підручник – 3-тє вид., стер. – Київ: Знання, 2013. – 487 с.

Допоміжна література

1. Конституція України. Основний закон. – К., 1996.
2. Закон України № 389-VIII "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015.
3. Закон України "Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання" ВРУ №15/98–ВР від 14.01.1998.
4. ДСТУ 3891:2013 "Безпека у надзвичайних ситуаціях. Терміни та визначення основних понять". – К.: Мінекономрозвитку. Введений 01.01.2014.
5. Постанова КМУ від 9 жовтня 2013 р. № 787 «Про затвердження Порядку утворення, завдання та функції формувань цивільного захисту».
6. Постанова КМУ від 26 червня 2013 р. № 444 «Про затвердження Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях»
7. Постанова КМУ від 26 червня 2013 р. № 443 «Про затвердження Порядку підготовки до дій за призначенням органів управління та сил цивільного захисту».
8. Методичні рекомендації щодо розроблення планів з питань цивільного захисту. Київ, 2015.
9. Наказ МНС №1400 від 12.12.2012 "Про затвердження Класифікаційних ознак надзвичайних ситуацій".

10. Постанова КМУ №368 від 24.03.2004 “Про затвердження Порядку класифікації надзвичайних ситуацій за їх рівнями”.

11. Класифікатор надзвичайних ситуацій ДК 019:2010. – Київ: Держспоживстандарт України, 2010. – 19 с.

12. Постанова КМУ №175 від 24.06.2003 “Про затвердження Методики оцінки збитків від наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру”.

13. Наказ МНС №338 "Про затвердження Положення про паспортизацію ПНО" від 18.12.2000.

14. Закон України “Про об’єкти підвищеної небезпеки” ВРУ №2245–III від 18.01.2001.

15. Постанова КМУ №1288 "Про затвердження Положення про Державний реєстр потенційно небезпечних об’єктів" від 20.08.2002.

16. Наказ Мінпраці №637 “Про затвердження Методики визначення ризиків та їх прийнятних рівнів для декларування безпеки об’єктів підвищеної небезпеки” від 04.12.2002.

17. Постанова КМУ №956 від 11.07.2002 “Про ідентифікацію та декларування безпеки об’єктів підвищеної небезпеки”.

18. Наказ МНС №425 "Про затвердження Положення про моніторинг потенційно небезпечних об’єктів" від 06.11.2003.

19. Постанова КМУ №1788 "Про затвердження Порядку і правил проведення обов’язкового страхування цивільної відповідальності суб’єктів господарювання за шкоду, яка може бути заподіяна пожежами та аваріями на об’єктах підвищеної небезпеки, включаючи пожежовибухонебезпечні об’єкти та об’єкти, господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного і санітарно-епідеміологічного характеру" від 16.11.2002.

20. Наказ МНС №98 від 23.02.2006 “Про затвердження Методики ідентифікації потенційно небезпечних об’єктів”.

21. Постанова Кабінету Міністрів України № 808 «Про затвердження переліку видів діяльності та об’єктів, що становлять підвищену екологічну

небезпеку» від 28.08.2013 р.

22. Постанова КМУ №733 “Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та зв’язку у сфері цивільного захисту” від 27.09.2017.

23. Постанова КМУ №841 “Про затвердження Порядку проведення евакуації у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру” від 30.10.2013.

24. Наказ МНС №761 “Про затвердження методичних рекомендацій з питань організації планування та проведення евакуаційних заходів на об’єктах господарської діяльності у разі виникнення надзвичайних ситуацій”. Від 07.09.2010.

25. ДБН В.2.2-5-97. Будинки і споруди. Захисні споруди цивільної оборони. Введені 01.01.1998.

26. Постанова КМУ №253 Про затвердження Порядку використання захисних споруд цивільного захисту (цивільної оборони) для господарських, культурних та побутових потреб. Від 25.03.2009.

27. ДСТУ Б А.2.2-7:2010. Проектування. Розділ інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони) у складі проектної документації об’єктів. – Київ: Мінрегіонбуд України, 2010. – 40 с.

28. Наказ МНС №829 “Про реалізацію інженерно-технічних заходів під час проектування об’єктів будівництва” Від 23.05.2012.

29. Наказ МНС №485 “Про затвердження методичних рекомендацій розділу Інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони) у складі проектної документації об’єктів” Від 10.02.2012.

30. ДБН В.1.2-4-2006 державні будівельні норми України. Система надійності та безпеки в будівництві. Інженерно-технічні заходи цивільного захисту (цивільної оборони). – К.: Мінбуд. України, 2006.

31. Постанова КМУ №6 “Про затвердження переліку об’єктів, що належать суб’єктам господарювання, проектування яких здійснюється з урахуванням вимог інженерно-технічних заходів цивільного захисту” від

9.01.2014 р.

32. Наказ МНС №485 “Про затвердження методичних рекомендацій розділу Інженерно-технічних заходів цивільного захисту (цивільної оборони) у складі проектної документації об’єктів” Від 10.02.2012.

33. НАПБ В.05.027-2011/111 Інструкція з гасіння пожеж на енергетичних об’єктах України. Затверджено: Наказ Мінпаливенерго України від 08.04.2005 №159.

Інформаційні ресурси в Інтернет

(перелік інформаційних ресурсів)

1. Сайт кафедри охорони праці та навколишнього середовища НТУ «ХП»
<http://web.kpi.kharkov.ua/safetyofliving/>.
2. Державна служба України з надзвичайних ситуацій
<http://www.dsns.gov.ua>.
3. Сайт Департаменту організаційних заходів цивільного захисту
<http://www.dsns.gov.ua/ua/Departament-organizaciyi-zahodiv-civilnogo-zahistu-docs.html>.
4. Офіційне інтернет-представництво Президента України
<http://www.president.gov.ua/>.
5. Верховна Рада України <http://www.rada.gov.ua/>.

Методичні вказівки
до самостійної роботи з навчальної дисципліни
"Цивільний захист"
для студентів очної форми навчання
гуманітарного напрямку

Укладачі: ТВЕРДОХЛІБОВА Наталя Євгеніївна
ТОЛСТОУСОВА Оксана Валеріївна

Відповідальний за випуск проф. Березуцький В. В.

Роботу до видання рекомендувала проф. Пономаренко О. І.

В авторській редакції

План 2018 р, поз. 92

Підп. до друку 2018. Формат 60x84 1/12. Папір офсет.

Друк – різнографія. Гарнітура Times New Roman. Ум. друк. арк. 1,0

Наклад 50 прим. Зам. № . Ціна договірна.

Видавничий центр НТУ «ХП».

Свідоцтво про державну реєстрацію ДК № 5478 від 21.08.2017 р.

61002, Харків, вул. Кирпичова, 2

Друкарня